

УДК 159.96

DOI: 10.31891/PT-2021-1-8

ДЖИГУН Л. М.

ORCID ID 0000-0003-3367-0716

e-mail: dlm.757678@gmail.com

БЕРЕГОВА Н. П.

ORCID ID 0000-0002-9856-8547

e-mail: n_beregova@ukr.net

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕВЕЛОГ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК

У статті представлено аналіз психолого-педагогічних досліджень щодо історії виникнення психологічних тревелогів. Висвітлено зміст поняття тревелог як форми творчого суб'єктивно-емоційного освоєння фізичного або психічного простору шляхом переміщення в ньому. Розглянуто поняття тревелогу як одної з найдавніших форм творчості людини. Розкрито елементи тревелогу: чужий національний нарратив. Тревелог повинен пропонувати погляд зсередини – уявлення про чуже нам місце від людей, які там живуть; свій національний нарратив, характер, темперамент. Через спостереження чужого нарративу та порівняння з власним, можна краще зрозуміти та відчувати свій; політична проблематика. Порівняння «своє-чуже» неминуче веде до політичних висновків. Необов'язково акцентувати на суто політичних питаннях, краще показати, як впливає інша форма правління на виразні особливості життя людей та культурний феномен цієї країни, етнопсихологію; побутова панорама. Гумус, на якому виростає тревелог – це побут країни – звички, страви, одяг, преференції в уявленнях тощо; злам стереотипів. Чим більше ми дізнаємося, тим більш «захитаними» стають типові погляди, й сталі стереотипи піддаються сумнівам; біографічна панорама. В тревелозі обов'язково повинен бути особистий погляд дослідника, що вирізняє його серед інших.

Проаналізовано, що емотивні конструкції свідчать, що дослідник моделює образ дороги крізь призму сприйняття аномальності часу, за умов викривленого континууму. У такий спосіб розкриває модель часово-просторового континууму, позначеного втратою сенсу свого існування, свій обсяг і значення для «Я»-єго. Психологічна творчість освітлює синтез поглядів, переконань, принципів, оцінок, життєві позиції, програми поведінки та діяльності дослідника. Доведено, що саме концепт «тревелог» з його архетипними елементами (Подорожній, Шлях, Пригода) виявляється найбільш «зручним» інструментарієм на даному етапі проникнення в сутність психічного (свідоме-несвідоме).

Ключові слова: тревелог, емотивні конструкції, концепт, архетипні елементи, квест.

LYUDMILA DZHIGUN,
NATALIA BEREGOVA
Khmelnitsky National University

PSYCHOLOGICAL TRAVELOGUE: ORIGIN AND HISTORICAL DEVELOPMENT

The article presents an analysis of psychological and pedagogical research on the history of psychological travelogues. The meaning of the concept of travelogue as a form of creative subjective-emotional development of physical or mental space by moving in it is highlighted. The concept of travelogue as one of the oldest forms of human creativity is considered. Elements of a travelogue are revealed: another's national narrative. Travelogue should offer an inside look - an idea of a foreign place from the people who live there, their national narrative, character, temperament. By observing someone else's narrative and comparing it with one's own, one can better understand and feel one's own political issues. Comparing "one's own and another's" inevitably leads to political conclusions. It is not necessary to focus on purely political issues, it is better to show how another form of government affects the expressive features of people's lives and the cultural phenomenon of this country, ethnopsychology, domestic panorama. The humus on which the travelogue grows is the way of life of the country - habits, dishes, clothes, preferences in ideas, etc., breaking stereotypes. The more we learn, the more "shaky" the typical views become, and persistent stereotypes are questioned; biographical panorama. The travelogue must have a personal view of the researcher that distinguishes it from others. It is analyzed that emotional constructions indicate that the researcher models the image of the road through the prism of the perception of the anomaly of time, under conditions of a curved continuum. In this way he reveals the model of the temporal-spatial continuum, marked by the loss of the meaning of his existence, his volume and significance for the "I". Psychological creativity illuminates the synthesis of views, beliefs, principles, assessments, life positions, programs of behavior and activities of the researcher. It is proved that the concept of "travellog" with its archetypal elements (Traveler, Way, Adventure) is the most "convenient" toolkit at this stage of penetration into the essence of the mental (conscious-unconscious).

Key words: travelogue, emotional constructions, concept, archetypal elements, quest.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

На сучасному етапі особливо цікаво спостерігати розвиток тревелогу у психологічному контексті. Визначений стиль виявляє свободу подання матеріалу тексту, опис розвитку психологічного шляху, передає інформацію, яка схована дослідником від оточуючих, емоційно-експресивний словник, за допомогою якого передається психологічний стан людини. Зважаючи на те, що на сьогоднішній момент існує не так багато варіантів розгляду психологічних тревелогів, то актуальність даного питання не викликає сумнівів. Для того, щоб

краще зрозуміти історію психологічних тревелогів необхідно простежити розвиток тревелогу від початку зародження і до сьогодення, звертаючись до історичних джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз досліджень і публікацій тематики психологічних тревелогів. Їх є не така велика кількість. До переліку дослідників, які займалися вивченням даного питання можна віднести Від Печьяк, Карл Юнг, Тімоті Лірі, Сергій Максименко, Чезаре Ломброзо, Жак Марі Лакан, Джеймс Кетел... На основі даних праць ми можемо провести лінію психології тревелогів .

Сьогодні ім'я та думка С. Грофа, засновника так званої „трансперсональної психології“, не тільки добре відомі психологам та філософам у нашій країні, але й широкому колу „старших“ людей у різних сучасних державах. Активно видаються і перекладаються на різні мови світу його книги, надзвичайно широко поширення набувають пропоновані ним практики так званого «холотропного дихання». Він висунув гіпотезу про те, що безліч станів, що характеризуються медиками як психози, в дійсності є «Кризи духовного зростання і психо трансформації». Його дуже сміливі проекти – це з'єднання міфу і науки, раціонально-теоретичного і езотеричного способів пізнання, «розширення» свідомості і «досвіду переживання», які постійно провокують гострі дискусії [6].

Актуальність питання стосовно наявності особистісних проблем у фахівця-психолога зумовлюється ще й тим, що саме практикуючий психолог у своїй професійній діяльності стикається з такими явищами, ситуаціями, психічними та іншими проявами суспільного та особистого життя, від яких залежить людська доля та саме людське життя. Враховуючи таку високу міру відповідальності, можна стверджувати, що високопрофесійне вирішення проблем клієнта багато в чому залежить від особистості самого психолога.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми , котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень ,наукова стаття, присвячується історії психологічного тревелогу від початку зародження і до сьогодення. Оскільки історія психології почала своє існування ще з античних часів і стрімко розвивається , збагачується новими і цікавими напрямками.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає у теоретично-історичному аналізі психологічного тревелогу та його значенні для професійної діяльності психологів.

Виклад основного матеріалу

Особливо важливо простежити історію розвитку психологічних тревелогів та їх вагоме значення для подальшого розвитку психології як науки.

Тревелог - або розповідь про різні реальних чи вигаданих подорожах в просторі і часі, - представлений великою різноманітністю видів і жанрів: перед поглядом всякого дослідника постає цілий материк так званої «Психологія подорожей», і ми дізнаємося, що власне термін «тревелог» вперше ввів в обіг американський мандрівник, фотограф і кінооператор Б. Холмс (Burton Holmes (1870-1958)). У 1904 р Бартон Холмс придумав термін Travelogue для позначення жанру літератури подорожей.

Тревелог - це форма творчого суб'єктивно-емоційного освоєння фізичного або психічного простору шляхом переміщення в ньому [5; с.26]. Для тревелогів обов'язкові: а) феномен нарації, оповідання про подорож. Тут реалізується суб'єктивно-творчий компонент його: від граничної фантазії (вигадки і містифікації) до настільки ж скрупульозної фіксації достовірно встановлених фактів освоєння переміщень у фізичному або психічному просторі (звідти експедицій і експериментів); б) обов'язковий феномен переміщення, руху суб'єкта (навіть якщо він відстежує переміщення об'єкта) - як у власному розумінні переміщення в просторі-часі, так і уявне відтворення будь-яких змін в спостережуваних об'єктах (від об'єктів неживої і живої природи до психічних процесів інших суб'єктів). Значуще для суб'єкта тревелог (нарації) переміщення, зміна себе самого або інших об'єктів для (причому, реальне або вигадане, фантастичне) - знову-таки для самого суб'єкта нарації; в) звідси - обов'язкова структура тревелогу.

В одній з книг С. Гроф так і каже: «У цій книзі я намагаюся підсумувати філософський і духовний досвід мого сорокарічного особистого і професійного шляху, що включає дослідження незвіданих кордонів людської психіки. Це була складна і нелегка мандрівка, часом досить суперечлива, і поодиноці я у неї не відправився» [1, с. 3].

Три тревелоги можуть бути цілком законно розглянуті в застосуванні до життєвого і творчого шляху С. Грофа: по-перше, сам непростий життєвий шлях. Як відомо, на початку його наукової кар'єри йому довелося пережити крутий поворот: покинути батьківщину і виїхати в США [2] (С. Гроф: «Спочатку я прибув до Сполучених Штатів з річним візитом, який перетворився в постійне вигнання після введення радянських військ до Чехословаччини». Рядова подорож вилилась в Шлях (Доля, Життєвий Шлях), ставши «поворотним пунктом»).

Тут йому не тільки вдалося продовжити розпочаті в Празі дослідження, а й зробити досить успішну наукову кар'єру і отримати

широке громадське визнання. По-друге, це шлях його пошуків - наукових і духовних, оскільки вчений тісно пов'язує їх між собою. І, нарешті, по-третє, це його дослідження тревелог свідомості (душі), які він, за допомогою їм розробленої методики, витягує з глибин свідомості і підсвідомості людей. Всі три тревелоги пов'язані єдністю авторської оповіді, позиції вченого.

Тревелог - одна з найдавніших форм творчості людини. Людина – істота, якій дана можливість саморозвитку. З моменту появи феномена нарації, тобто розщеплювання суб'єктивності на об'єктну і рефлексивну, коли людина предметом своєї діяльності робить самого себе. Розповідь (оповідання) людини про своє життя як про якийсь шлях, який він проходить від народження до смерті - глибоко архетипічний спосіб розкриття того, що є людина і світ, людина в світі.

По-перше, формуються основні категорії (концепти): Шлях, Подорожній, Пригода (як Подолання Перешкоди через Кризу) і Перехід.

По-друге, неминуче виникає проблема Початку і Кінця Шляху: чи припиняється Шлях в цих пунктах? Шлях розглядається як істотно необхідний для формування Подорожнього і його уявлення про себе - Самопізнання (шлях як Самопізнання).

Крім того, важливий і такий аспект дискурсу тревелогу: Подорожній постійно рухається через кордони, він їх постійно перетинає - починаючи з того, що ховається «за горизонтом» (за горизонтом подій звичного нам, осілим, світу) і закінчуючи тим, що виступає «чужим» (Дивним, мандрівником), виходячи з того поза межного світу, який вселяє щонайменше побоювання. Граничність дискурсу тревелогу одночасно притягує і жахає. Людство сьогодні - в пошуках відповіді на питання «Чи самотні ми у Всесвіті?». З прихованою надією гукає безодні космічного простору, посилаючи туди сигнали про себе, і в той же час - жахається можливої відповіді «звідти». Хіба мало хто може відгукнутися: згадаємо картину М. Реріха - «Заморські гості».

Подорожній не просто якийсь «непосида», гнаний вітром як перекотиполе, він постійно випробовує міру, тому що весь час рухається у самого кордону і навіть за нею. Тому-то він підозрілий цією своєю «над-мірністю». І для цього є чималі підстави: варіант Агасфера, коли Шлях здолав Подорожнього і став нескінченним, безперервним ковзанням, ловлення вітру, в якому дуже навіть здатні знецінитися будь-яких меж, непохитності, яких тільки через призму романтизму може сприйматися як універсальна цінність.

По-третє, універсальність схематизму тревелогу і гранично різноманітна наповнюваність змісту даних концептів (Шляхи,

Подорожнього, Пригоди).

Оглядаючи загальним поглядом творчість С. Грофа, ми бачимо, що він широко використовує термін і жанр тревелог для опису різноманітних феноменів психічного життя (і свого творчого шляху), що не знаходять, на його думку, адекватного відображення в традиційних категоріях природничо-орієнтованої (а тим більше механістичної) психології. Завдяки використанню концепту тревелог він загострює порушення проблеми:

- як і куди необхідно піти, щоб встановити, де знаходиться свідомість («За межами мозку») [1];

- проходячи шлях дослідника, мандруючи по глибинах несвідомого, визначити, наше воно («Картографія областей несвідомого») [2];

- починається чи, припиняється чи життєвий шлях свідомості з народженням і смертю (Найбільше подорож) [6];

- чи всі нетривіальні стану і феномени свідомості (або ширше - психічного), зустрічаються на цих шляхах, можуть бути підведені під категорію Патології.

С. Гроф постійно і безапеляційно стверджує, що «Багато з великих духовних систем (релігійних, містичних) є продуктом багатовікового поглибленого вивчення людської психіки і свідомості, і в цьому вони багато в чому схожі з науковими дослідженнями. Ці системи дають докладні вказівки щодо методів виклику духовних переживань, на яких вони засновують свої філософські теорії. Достовірність систематично накопиченого матеріалу зазвичай підтверджується багатовіковим досвідом, що і потрібно для забезпечення достовірних і надійних знань в будь-якій області наукових досліджень ... Особливо примітно, що твердження різних шкіл вічної філософії тепер можуть бути підкріплені даними сучасних досліджень свідомості» [3, с. 15]. Виникає правомірне питання: чого тут більше? Наукової сумлінності або все-таки мрії про набуття довгоочікуваного «Синтезу» за всяку ціну? Так чи так уже все тут збігається і пов'язується?

Тим більше розчарування досягає бажання разом з дослідником розібратися в нових «фактах»: «Довелося також покінути з самообманом щодо того, що існують якісь розумні пояснення цих даних, незважаючи на мою нездатність уявити ці пояснення в найнестриманіших фантазіях» [1, с. 28]. І такими сентенціями заповнені багато сторінок книг С. Грофа. З таким же успіхом можна «аргументувати» ці міркування посиланнями на сюжети К. Кастанеди або фільми «Матриця».

Але так ми можемо бути впевнені в тому, що це не просто «потік» (інформаційний шум), а дійсно «глибокі прозріння. Тим більше, що на ділі «ми не можемо покластися» на подібні судження, навіть якщо це безкорисливі «прозріння». І, зрозуміло, зовсім немає ніякої впевненості, що ці «прозріння» дійсно проливали хоч якесь світло на їх власну природу. Навряд чи тут варто спокушатися. Зважимо реальну вартість всіх цих численних «прозрінь»: куди більше це пояснюється іграми психіки з самою собою, часто з єдиним сенсом - хоч якось вижити там, де вижити не можна.

Ми сьогодні стикаємося з аналогічною проблемою, здавалося б, в куди більш сильнішої сфери приладового діагностування - інтерпретація «картинок», одержуваних в ультразвуковій інтроскопії або томографії. Тим більше, що, як чесно визнає С. Гроф, який багато років працював з людьми, схильними до раптовим психодуховних криз, однак ця робота проходила не систематично, в рамках проекту, але велася від випадку до випадку, як частина особистого і професійного життя. Адже проблема не в тому, щоб інтегрувати бурмотіння неграмотного шамана і витонченого шукача «вищих ступенів духовності» тільки лише на ґрунті неприязні до матеріалістичної науки, а сформувати мову і достовірність фіксації різних переживань (тим більше, що дослідник деякі класи відбраковує як патологічні) було б справжнім проривом в науці.

Приклад явного «забігання» С. Гроф демонструє сам: «Холотропні переживання виходять далеко за межі того, що англо-письменник і філософ Алан Уоттс жартома назвав« его, укладеними в шкіру ». Вони здатні вивести нас на широкі простори психіки, які поки не досліджені західними психологами і психіатрами»[4]. Холотропні переживання - то прямо і очевидно свідчать, то виявляються ще не дослідженими. Тим більше курйозно лунають твердження: «Наприклад, одна з важливих категорій трансперсональних переживань включає в себе достовірні емпіричні ототожнення з іншими людьми, тваринами, рослинами, а також з безліччю інших аспектів природи і космосу» [4]. Природно, виникає питання як раз про достовірність таких емпіричних ототожнень. Звучать судження, що спогади пренатальної життя і навіть інформацію про зачаття, записану на клітинному рівні.

І, звичайно, давно і добре відома проблема «незреченості» такого досвіду. Вищий принцип може безпосередньо переживати в холотропних станах свідомості, але не піддається жодним спробам описати його або пояснити. Мова, якою ми користуємося в повсякденному житті, просто неадекватна цьому завданню, але, ми прекрасно розуміємо, що природні мови теж мало чим можуть

допомогти при спробах передати смисли і значення з одного - на інший. Але люди знайшли і знаходять способи робити це з можливою повнотою, а не ховаються за «невимовність», яка стає, як завжди, ширмою для шарлатанів. Гроф не раз змушений визнати, що «як і мій власний світогляд, трансперсональна психологія була вразлива для звинувачень в ірраціональності та ненауковості, а значить - в несумісності зі здоровим глуздом і сучасним науковим мисленням [1, с. 2].

Теза «розум - неадекватний інструмент для аналізу трансцендентних вимірів буття і принципів, що діють на дуже високому метафізичному рівні. В кінцевому підсумку справжнє розуміння цих питань можливе лише за допомогою прямого особистого переживання» [4, с. 23] - раз і назавжди закриває будь-яку тему «аналізу» (а заодно і «синтезу»).

Але ми помічаємо воістину «разючу» суміш незвичайної довіри дослідника до слів пацієнтів в сеансах холотропних переживань і настільки жорстку відмову мови і розуму в їх здатності хоч щось передати і осмислити.

Автори правильно відзначають, що для окремих індивідів перетворювальна подорож духовного розвитку стає духовною кризою, при якому внутрішні зміни відбуваються так швидко, а виникаючі стану вимагають такого напруження сил, що цим людям протягом якогось часу може виявитися важко повноцінно діяти в повсякденному житті. Дійсно, кризи сенс-життєвого орієнтування (так звані «вікові» кризи самоідентифікації) дуже болісно переживаються індивідом. Але не менш болючі кризи самоідентифікації різних соціальних спільнот - в епохи соціальних потрясінь (реформ, переворотів, війн, завоювань, окупацій і т. д.). І справа зовсім не в тому, що вимагають «напруги сил» - сили б напруж індивід або соціум, але криза - це коли «знати б, де солону постелити». Знати б, в якому напрямку напружувати сили, але воно, на жаль, може бути досить тривалий час не проглядатися.

І, оскільки те, що відбувається є на ділі, а не тільки виглядає як злам старої колишньої норми, правила, зразки - «частіше все, що відбувається з ними розглядається як хвороба»!

Особливу увагу дослідників привертає феномен смерті, розуміння її людьми і ставлення до неї. Давно помічено, що в міфологічній свідомості вона сприймається як акт «переходу» [1, 2, 4]. С. Гроф пильно інтерпретує її в термінах «подорожі» і «пригоди», наполягаючи на необхідності інтеграції в сучасне свідомість міфологічного розуміння і ставлення до неї (знаходячи, наприклад, значний терапевтичний аспект).

Багато авторів справедливо звертають увагу на явно фантастичну сторону «трансперсональної психології», які описують, що читати праці теоретиків і практиків трансперсональної психології захоплює і цікаво, як фантастичні романи. Але тільки не як науково-фантастичні, бо науки в них просто немає, а скоріше як модний жанр «фентезі», який замінив сучасній людині стародавні міфи про це неодноразово наголошував С. Степанов. С. Гроф стверджує, що якщо особистість ототожнює себе з Абсолютом або Богом, вона отримує об'єктивну і реальну інформацію про існування вищої істоти.

Критики не забувають відзначити і той факт, що в США Асоціація трансперсональної психології існує незалежно від Американської психологічної асоціації, більш того - просто не визнана нею в якості наукової структури, як і сама трансперсональна психологія - як наука. Змушують задуматися і історичні обставини, пов'язані з початком дослідницького інтересу Грофа до ЛСД: «Станіслав Гроф - чеський психіатр, який на початку 60-х переїхав до США і знайшов притулок на благодатній землі Каліфорнії. Це було те саме місце, де в той час буйним цвітом розквітли небезпечні експерименти по «розширенню свідомості» за допомогою наркотиків. Ідеологами цього руху виступали місцеві безкорисливі ентузіасти, кумири покоління хіпі - Кен Кізі, Тімоті Лірі і Теренс Маккена.

В результаті критики доходять висновку, що трансперсональна психологія - специфічно постіндустріальне явище, вона несе на собі відбиток нашої суперечливої епохи. При всіх реверанси на адресу східної містики, вона - породження західної інтелектуальної культури і суто західного матеріального і духовного пересичення.

Найвідоміші сучасні тревелоги:

«Мексиканські хроніки» Максим Кідрук,

«Подорож із Мамайотою в пошуках України» Артем Чапай,

«У пошуках Огопого» Леся Воронина,

«Baby travel» Ірена Карпа,

«Льонтом» Богдан Ославський.

Історії мандрів, що балансують на межі між документальним і художнім жанром, перенасичені психологічним змістом:

«Anarchy in the Ukr» Сергій Жадан – опис мандрів колишнім краєм Махновської вольності, дослідження території української анархії з вкрапленням багатьох психологічних моментів;

«Біг Мак та інші історії» Сергій Жадан – подорожі не культурною, а «трешовою» Європою початку 2000-х років.

«Я, победа і Берлін» Кузьма Скрябін – подорож до Берліна і назад.

«Левантійські канікули» Антон Санченко – підлітковий тревелог про морські мандрі.

«Лексикон інтимних міст», «12 обручів», «Перверзія», «Московіада», «Рекреації» Юрій Андрухович – майже всі ці книги є психологічними тревелогами дороги з потужною авантюрою чи любовною інтригою, окрім власне мандрів.

В наш час люди подорожують все частіше, тому жанр тревелогу буде дуже динамічно розвиватися й надалі. Оскільки тревелог не обов'язково має бути глибоким та інтертекстуальним, то написати його може будь-який мандрівник.

Обов'язкові складові тревелогу:

Географічне тло (найважливіше, що повинно бути в творі про подорожі, адже дослідник цього жанру прагне отримати нові географічні знання):

- ступінь деталізації та достовірності (залежить від вибору дослідника, але коли йдеться про реальні пейзажі, то краще дотримуватись достовірності);

- реальні та вигадані пейзажі (вигадані краще використовувати лише в романі дороги).

Особиста історія, квест (особиста історія, тобто взаємодія особистості з ландшафтом – реакція героя на те нове, що він бачить, і те, що відбувається довкола; квест – обов'язково має бути в романі дороги, тобто це завдання, яке герой переживає впродовж свого шляху, це завжди додає інтриги) »[5, с. 26]

Психічні емоційні стани (обов'язкові в тревелозі, але бажані в романі дороги).

Трансгеографічні паралелі (порівняння не лише свого й чужого, а й порівняння усіх досвідів власних мандрів).

Діалектика фіналу (зазвичай в тревелозі дослідник чекає, що автор наштовхне до думки, що всюди добре, а вдома найкраще, але це відкритий момент – з очікуваннями можна гратися).

Історія українських тревелогів:

– «Мандрі по святих місцях Сходу» Василь Григорович-Барський (1778) – відомий бароковий тревелог, в якому автор описав 24 роки свого життя, проведені у мандрах Угорщиною, Сербією, Австрією, Італією, Малою Азією, Палестиною, Єгиптом та на горі Афон. Оскільки дослідник був монахом, то значна частина тексту – опис монастирів. Крім цього, в тексті є його арттерапевтичні малюнки, які він робив протягом подорожі.

– «Листи з чужини» Ярослав Окуневський (1898) – мандрівні листи адмірала Австро-Угорської імперії. В книзі багато описів

Середземномор'я та тогочасної європейської культури, етнопсихології та ін.

Читати праці теоретиків і практиків трансперсональної психології захоплює і цікаво, як фантастичні романи. Але тільки не як науково-фантастичні, бо науки в них просто немає, а скоріше як модний жанр «фентезі», який замінив сучасній людині стародавні міфи.

Тому, як бачимо, С. Гроф інтуїтивно знайшов досвід і ерудицію, що теоретично підніміться і прокладає шлях, між важливими явищами нашого психічного життя, лише за допомогою архетипових концептів, а не наукових категорій і понять.

Мимоволі спостерігаємо, як народжуються елементи психологізму у тревелогах Л. Палій.

Апперцепція дослідника естетизує текст, що впливає на емоційний стан реципієнта.

Науковець описує психологічну функцію константи, яка здатна сприймати предмети відносно постійними за формою, кольором і величиною, рядом інших параметрів незалежно від фізичних умов сприйняття, що міняються. Її сприймання передається у відносній сталості образів предметів при помітних змінах освітленості, положення у просторі, відстані від людини, яка їх сприймає: «У чужих країнах люблю іноді бути сама, щоб краще розглядати й оцінювати бачене. Думки тоді можуть мандрувати без зайвого втручання співпідорожників, ніхто не розвіює інтимного зосередження банальними спостереженнями про очевидне. В подорожах шукаю відкриття нового, досі не баченого, або відгук чогось уже давно відчутого, не пустої розваги». Авторка, навіть їдучи потягом, любила самотність. Вона дивилась у вікно й розмірковувала: «Тут поблизу колись роздвоювався Шовковий шлях. Південне відгалуження, яким, між іншими, йшов Марко Польо, звали проходом Янгуан і воно переходило біля озера Ляобо та міст-оаз Чарклик, Черчен і Хотан, в більшості засипаних уже пісками. Цей шлях вів далі на Гарат і Кабул в сьогодинському Афганістані або до Кашгар, де він сходився з північною віткою.» [5, с. 28]

Тревелог дослідниця завершує на мажорній ноті, залучивши в структуру нефікційної прози синтез мистецтв (графіка, мелодистика, психіка особистості), як от: «Почався концерт. Я слухала з захопленням мелодії степів, пустинь та високих непрохідних гір. В тих піснях було щось наче б уже відчуте, пережите... Музики грали на малих татарських і киргизьких скрипочках-кобузах, які вони держали вертикально на коліні, під їхніми смичками тужили довгошиї лютні-думари, які колись були поширені в Персії, а сьогодні залишилися тільки в казахів. Грали

на цимбалах-домбрах, на флейті й на великому тамбурині-дойрі. Я похитувалася в ритм музиці». Психологічн і пошуки Л. Палій інтенційно, майстерно трансформують в психологічному тревелозі, у такий спосіб естетизуючи інтегральні, антропологічні, ліричні, орнаментальні, а також екзистенційні, імпресіоністичні малюнки. Ефект останніх досягається завдяки широкому застосуванню засобів тропеїзації, психологічних функцій, які посилюють емоційність, оздобу мовлення, сприяють образності вислову.

Читач взаємодіє разом з дослідником у переживаннях, перспективах, що співвідноситься з онтологічним суб'єктом життя (робота, відпочинок, побут), підсвідома духовність), екзистенційністю – пошуком гармонії людини з природою, хронотопною естетизованістю (час і природа, історія минулого і сучасного Китаю в просторовому полі). У свідомості дослідниці постає розв'язання дилеми в компаративному ключі: про початок і розвиток культури Стародавнього Китаю, Середньовіччя та її збереження в сучасному цивілізаційному світі, що є світоглядним переосмисленням особистістю минулого часу з теперішнім. Означена імперативна норма знаходить розв'язок в художніх шуканнях і знахідках, поетично виписаних у тексті.

Є у Ліди Палій психологічні тревелоги, коли батько письменниці 1940 р. під великим секретом повідомив оповідачеві, що вони таємно мусять покинути Україну разом з німецькими колоністами. Оповідь сповнена екзистенційним неспокоєм, внутрішньою напругою індивіда, його сенсопошуком. Людина, як унікальна духовна істота, постійно перебуває на шляху власної долі, ліпшого життя, прагнучи свободи. Психологічні тревелоги Л. Палій привернули увагу багатьох критиків, адже вона «намандрувала кілька книг» (М. Слабошпицький), якими захопився Ю. Шевельов. У листі до авторки писав, що «був приємно вражений свіжістю і чистотою мови». Леся Храплива-Щур, аналізуючи спогади «Стороною йшла гроза», висловила квінтесенцію про те, що «залишають такі спомини незатертий слід існування народу у поодиноких його членах для майбутніх нащадків і для неперервності життя. А тим більше, – для істориків-дослідників... особливо поширений сьогодні жанр – це спомини. Різні наші люди пережили частину, а то майже усе бурхливе й змінливе ХХ ст., повне переживань, створених воєнними обставинами, сприймаючи їх під кутом свого підходу до життя, своєї вдачі та прийнятих певним середовищем правил і вартостей. І тому кожні спогади – унікальні»

Тревелоги Л. Богуславець-Ткач «Від Находки до Чернівців» написані з гумором, перемішаним народними прислів'ями та приказками. Кожна розповідь позначена онімною лексикою. Її

ономастичний простір охоплює значну частину центральних міст колишнього СРСР Росії й України, про що свідчать розділи книжки: «Находка–Хабаровськ», «Новосибірськ», «Ташкент», «Самарканд», «Бухара», «Баку», «Тбілісі», «Сочі», «Краснодар», «Ялта», «Харків», «Полтава», «Київ», «Мінськ», «Ленінград», «Львів», «Тернопіль», Чернівці», «Поворот до Австралії», «І знову в Україні». Наратор в останньому розділі переповідає своє бачення України через три роки після Чорнобильської катастрофи. Мандруючи Україною, поверталась в Австралію не з Києва, а Ужгорода, який подалі від Чорнобиля, і милувалась красою: «Знову проїжджаємо Мукачів. На пагорбі видно старий замок. Усе вище й вище піднімаємось в гори Карпати. З'їхали на перевал, глянули навкруги: скільки око сягне – долини, гори, полонини. Яка краса!». Як бачимо, авторка тревелогій також підсилює мовний світ зобразами тропеїзації, «вмонтовує» у свою оповідь графічні лінії зображально-виражальними засобами, і читає разом з наратором поринає в красу благословенного краю. У тревелозі Лесі Богуславець чітко вловлюється авторське переживання простору, його атмосфера, психологія особистості, емоційні стани (любов, кохання, страх, сором, горе, відроза, здивування та ін.) , психіка оповідача.

Визначено основні елементи тревелогу:

- чужий національний нарратив . Тревелог повинен пропонувати погляд зсередини – уявлення про чуже нам місце від людей, які там живуть;

- свій національний нарратив, характер, темперамент. Через спостереження чужого нарративу та порівняння з власним, можна краще зрозуміти та відчувати свій;

- політична проблематика. Порівняння «своє-чуже» неминуче веде до політичних висновків. Необов'язково акцентувати на суто політичних питаннях, краще показати, як впливає інша форма правління на виразні особливості життя людей та культурний феномен цієї країни, етнопсихологію;

- побутова панорама. Гумус, на якому виростає тревелог – це побут країни – звички, страви, одяг, преференції в уявленнях тощо;

- злам стереотипів. Чим більше ми дізнаємося, тим більш прийнятними стають типові погляди, й сталі стереотипи піддаються сумнівам;

- біографічна панорама. В тревелозі обов'язково повинен бути особистий погляд дослідника, що вирізняє його серед інших.

Отже, проаналізувавши психологічні тревелоги, констатуємо, що тревелог балансує між художньою, психологічною та документальною прозою. Кожен дослідник подорожування моделює різними способами в залежності від історії мандрів. Існує кілька типів

оповіді: формальний (неформальний) путівник, що його можна йменувати звичайним, тобто автор-оповідач просто подає перелік екскурсії містами чи опис конкретних місць перебування. Власне тревелог можна віднести до нарису мандрів, особистого щоденника подорожей (як у Лесі Богуславець), де прочитується документальна історія подорожування з максимальним описом місця і події (подій). Епічна (романна) подорож, трансформація особистого життя в художній оболонці, де є чимало вигадок, крім опису краєвидів, ландшафту, зацентровується на інтригах, пригодах, а сам путівець є чисто символічним образом (твори К. Куцюка-Кочинського). Елементами тревелогу виступають свій національний колорит, етнопсихологія за допомогою чужого нарративу у порівняльному полі; чужий національний простір, сприйнятий внутрішнім світом оповідача; побут країни, пререференції в уявленнях, одяг, звичаї і традиції народу тощо; у тревелозі неодмінно присутнє авторське «Я», що увиразнює біографічну панораму. У складових психологічного тревелога присутній квест, він додає інтриги, автор є головним гравцем передачі особисто спостереженої історії, його взаємодії з ландшафтом, тобто його реакція на нове, про що пише і що його найбільше вразило (наприклад, спогади Л. Палій); складовою тревелогу є ступінь деталізації і достовірності, передача інформації чимось наближена до репортажу з місця події. Нарешті – гра з читачем, яка виражена у діалектиці фіналу тим, що де б ти не був, всюди добре, а вдома найкраще. Майже всі дослідники психологічного тревелогу зізнаються в любові до своєї землі. Феномен патріотизму, вважаємо, потребує не лише аналізу в моральноетичній площині, а значно ширшого, комплексного дослідження, до якого, сподіваємось, долучаться психологи, історики, націологи, етнологи, економісти, демографи, аналітики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу ми дійшли висновку, що на сучасному етапі жанр тревелог, враховуючи емпіричні і теоретичні дослідження психіки, є найбільш змістовним і найбільш евристично цікавим, стимулюючим продуктивний пошук. І тут саме концепт «тревелог» з його архетипними елементами (Подорожній, Шлях, Пригода) виявляється найбільш «зручним» інструментарієм на даному етапі проникнення в сутність психічного (свідоме-несвідоме).

Сьогодні тревелог в Україні – це жанр, який набирає сил і повертається, адже писати правдиві психологічні тревелоги для

дорослих в закритому ідеологічному в суспільстві було складно і небезпечно.

В наш час науковці та дослідники подорожують все частіше, тому жанр тревелогу буде дуже динамічно розвиватися й надалі.

Поняття тревелогу пояснюється тим, що він є найдавнішим жанром нефікційної прози як реакція автора на побачене в чужій державі, часто супроводжується цікавими ілюстраціями та спостереженнями в аспекті протиставлення дихотомії «свій – чужий» простір.

Тревелог – це психологічний жанр, який бере витоки ще в античних текстах і назва якого походить від англійського слова travel (подорожувати). Тобто це звіт про подорож, але не просто хронологія поїздки, а реакція на побачене, яка часто супроводжується ілюстраціями і географічними картами, своєрідною психологією, переживаннями дослідника, які проявляються в емоційних станах .

Сучасний тревелог об'єднує мистецтво інтелектуальної подорожі зі здатністю вникати в життя і культуру чужої країни, етнопсихологію .

Серед сучасних дослідників тревелогу , можна назвати і Макса Кідрука, родом із Рівного, який став мандрівником і дослідником, Станіслава Грофа , який широ пропонує нам фантастичні наукові відкриття , що спрацьовують лише в надрах шоу- та поп-науки, які стосуються існування трансперсональних переживань зневажає самі фундаментальні положення і принципи механістичної науки. З цими переживаннями з'являються такі абсурдні на перший погляд поняття, як відносність і довільність всіх фізичних кордонів, нелокальних зв'язку у Всесвіті, комунікація за допомогою невідомих засобів і каналів, пам'ять без матеріального субстрату, нелінійність часу або свідомість, асоційоване з усіма формами життя (включаючи одноклітинні організми і рослини) і навіть з неорганічної матерією. Трансперсональний досвід іноді включає події з мікрокосму і макрокосму, з областей, недосяжних безпосередньо людськими органами почуттів, або з періодів; історично передували появі Сонячної системи, Землі, живих організмів, нервової системи і виду Homo sapiens.

Література

1. Гроф Станіслав. За межами мозку: народження, смерть і трансценденція в психотерапії. Київ, 2004. 88с.
2. Гроф Станіслав. Области несвідомого: дані досліджень ЛСД. Київ, 2004. 25с.
3. Гроф Станіслав. Подорож в пошуках себе: вимірювання свідомості і нові перспективи психотерапії і внутрішнього дослідження. Харків, 2005. 284с.
4. Гроф Станіслав. Холотропна свідомість. Миколаїв, 2006. 174с.
5. Джигун Л.М. Літературний тревелог як жанр мандрівної прози: походження та історичний розвиток. Херсон, Південний архів. Сер. : Філологічні науки : зб. наук.

праць. : ХДУ, 2017. Вип. LXXI. С. 24–29.

6. Русаков В. М. Шляхи в незвідане: раціоналізація ірраціонального в дискурсі тревелог . Дискурсологія: Методологія. Теорія. Практика. Доповіді Третьої міжнародної науково-практичної конференції. Том 1. - Київ, 2008, с. 53-55.

References

1. Hrof Stanislav. Za mezhamy mozku: narodzhennia, smert i transtsendentsiia v psykhoterapii. Kyiv, Hanha 2004, 88 s.

2. Hrof Stanislav. Oblasti nesvidomoho: dani doslidzhen LSD. Kyiv, Hanha 2004. s. 25 s.

3. Hrof Stanislav. Podorozh v poshukakh sebe: vymiriuvannia svidomosti i novi perspektyvy psykhoterapii i vnutrishnoho doslidzhennia. Kharkiv, 2005. 284 s.

4. Hrof Stanislav. Kholotropna svidomist. Mykolaiv, 2006 . 174 s.

5. Dzhyhun L. Literaturnyi treveloh yak zhanr mandrivnoi prozy: pokhodzhennia ta istorychnyi rozvytok. Kherson, Pivdennyi arkhiv. Ser. : Filolohichni nauky : zb. nauk. prats. : KhDU, 2017. Vyp. LXXI. S. 24–29.

6. Rusakov V. M. Shliakhy v nezvidane: ratsionalizatsiia irratsionalnoho v dyskursi treveloh . Dyskursolohiia: Metodolohiia. Teoriia. Praktyka. Dopovidі Tretoi mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Tom 1. - Kyiv, 2008, s. 53-55.

Paper received/Надійшла : 02.05.2021